

Маргінали (у широкому розумінні) – особи, спосіб життя і світогляд яких не вписуються в рамки, прийняті в конкретному соціумі. Термін «маргінал» вперше було застосовано американським соціологом Р. Парком у 20-ті рр. 20 ст. саме при вивченні мігрантів і переселенців, які не змогли узгодити свої звички з новим середовищем. Такі особи перебували на своєрідній межі між соціальними групами, прагнули повністю увійти до однієї з них. Р. Парк розглядав маргінала як людину, яка несе в собі культурний конфлікт, зіткнення різних груп, різних культур, різних цивілізацій.

Маргінальність є особливою формою соціального життя індивіда (суспільної групи), вона негативно впливає на структуру суспільства і призводить до деформації традицій, соціальних орієнтирів і ціннісних установок, руйнування міжособистісних зв'язків, відчуження від ряду економічних, правових, політичних процесів і формування специфічного типу особистості маргінала. У результаті людина перестає бути активним, повноцінним членом суспільства, втрачає позитивний зв'язок з ним. Внутрішня спустошеність, викликана ослабленням, розпадом ціннісно-нормативних, духовних зв'язків із суспільством, якщо не прирікає людину на апатію і бездіяльність, то підштовхує її до асоціальних дій. Маргінали нерідко стають жертвами різних злочинів або злочинцями.

Дійовими особами М. с. можуть бути не лише традиційні носії маргінальності (наркомани, алкоголіки, божевільні, волоцюги, асоціальні елементи), а й конформісти. У М. с. може потрапити навіть законослухняний

МАРГІНАЛЬНА СИТУАЦІЯ (лат. *margo* – межа, край; *marginalis* – той, що перебуває на краю) – обстановка, що є граничною, проміжною, перехідною для особистості або групи стосовно будь-якої соціальної спільності. У М. с. дві (або більше) культури переплітаються, об'єднуються або конфліктують (наприклад, традиційна культура якоїсь спільноти і кримінальна субкультура).

М. с. може бути викликана як культурними змінами, так і соціально-економічними причинами. Так, наприклад, мігранти потрапляють у ситуацію, коли виникає потреба як пристосуватись до чужої культури, так і вирішувати соціально-економічні проблеми (знайти роботу, житло і т. п.). Отже, факторами маргінальності є соціальні зміни й особистісні психологічні особливості.

громадянин (або група осіб), правова культура якого (яких) перебуває на високому рівні.

М. с. завжди виключно напружена, на практиці вона реалізується вкрай неоднозначно. Маргінальний статус потенційно є джерелом невротичних симптомів, важких депресій, деморалізації, індивідуальних і групових форм протесту. Особливо небезпечною є маргіналізація колишніх співробітників правоохоронних органів і військовослужбовців, звільнених із збройних сил. Людина, що опинилась у М. с., певною мірою відгороджується від звичного для неї соціального середовища, перед нею постає необхідність зробити вибір щодо сценарію свого подальшого перебування в соціумі. Є два варіанти поведінки особи, яка потрапила у М. с.: активна і пасивна. У першому випадку людина чинить опір, намагається змінити ситуацію або вийти з неї, не порушуючи закон і загальноприйняті правила поведінки. М. с. може дати поштовх інтелектуальній, художній творчості, оновленню духовної історії людства. У другому випадку людина не вживає жодних заходів, щоб вийти з цієї ситуації, інтегрується в неї, вона змирилась і поглинається ситуацією, можливо, спускається на саме дно, наприклад, вчиняє злочин. М. с. може бути криміногенним фактором.

Лит.: Park R. E. Human migration and the marginal man // The American Journal of Sociology, 1928, Vol. 33, No. 6; Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / авт. вступ. ст. П. С. Гуревич. М., 1994; Черныш А. М., Черныш М. А. Маргиналы и маргинальная преступность в Украине. О., 2004.

В. І. Тимошенко.